

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

10
TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

SPREEK- EN STIJLOEFENINGEN

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,
HOOPDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

TWEEDE STUKJE. — EERSTE GEDEELTE.

TWEEDE DRUK.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.
1873.

- kijkje achter de schermen, door P. F. Barnum
f 0,60.
- er Dichtung für Frauen ausgewählt von Frauen-
sch. 18e Aufl. Hann. 1869, 1. prachtb. verg. op
f 2,90.
- in andere dichtstukjes, z. pl. Haarlem, 1862, met
f 2,50.
- naar Gibraltar. z. pl., Haarlem, 1860 m. vign.
f 1,50.
- met steendruk vignetten.
" 1,50.
- nde, z. pl., Amst., 1852, met houtsnéfign. " 1,75.
- nagedachtenis van H. M. Louise Marie, Koning-
f 0,80.
- niet of niet zoo gebonden in den handel verkrijg-
den in zwart linnen prachtband, verguld op snee,
80 gedrukt.
- Gedichten, Haarl., 80. in zw. l. st. b. met vignet. (f 2,50) f 1,50.
- Böhme**, Ernst, Hoe worden onze Jongeuz degelijke mannen, u. h. hoogd. d.
J. H. Heidenrijk. Tiel, in r. l. st. b. (f 1,90) " 1,45.
- Book** for novel-readers, Being a choice collection of english novels. Dev., 1870.
m. pl. (f 1,50) f 0,80.
- Bosscha**, J., Het leven van Willem den tweede, Amst., 1871, 3e dr. " 0,95.
- Böttger**, Adolf, Für's Herz der Frauen, Albumsprüche aus den poetischen Wer-
ken v. A. B., Leipzig, 1870, rijk verg. l. prachtb. verg. op snee, in étni. f 2,45.
- Bourne** John Lezer en Handboek der Stoomverknékunde. een praktische Gids
Deventer. 2e dr.

Utrecht, 1864, m. vign. 45
Steger, Friedr., D
uit de bekendste
400 bladz.. (f 3,
Stemler, G. W.,
en leerbegrip, Am
Sterne's Sentimen
Stoll, H. W., De H
Sneek, 1869, 2
Strauss, D. F., h
Susan, S., Nieuw
2 dn., linnen ban
Taalgids, De, o
schrift tot uitbreic
(f 27,—)
Teenstra, M. D.
420 bladz. (f 3,7
Temme, J. D. I
Deventer. 2e dr.

Obc. 2332

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

VEREENIGING

VAN

Spreek- en Stijloefeningen

EN

SPRAAKKUNST,

DOOR

J. DEN BROEDER en A. JANSEN,
HOOFDONDERWIJZERS TE ROTTERDAM.

TWEDE STUKJE. — EERSTE GEDEELTE.

Tweede Druk.

J. H. DUNK. — ROTTERDAM.
1873.

Wageningsche Boek- en Muziekdrukkerij.

SPREEKOEFFENINGEN.

EERSTE AFDEELING.

§ 1.

Landbouw.

1. Lees en spel deze woorden: *braakliggen, bemesten, ploegen, spitten, eggen, zaaien, poten, wieden, maaien, oogsten, snijden, plukken, planten, enten, snoeien, gieten, rooien, lezen, dorschen, wannen, vlasbraken, hekelen.*

2. Zeg eens, waarop al die verrichtingen betrekking hebben.

3. Wat beteekent de uitdrukking: *Het land ligt braak?*

4. Geef eens op, welke van die bezigheden in het voorjaar; welke in den zomer en welke in het najaar verricht worden?

5. Wat is *enten, lezen, wannen, vlasbraken* en *hekelen*?

Werkplaatsen en fabrieken.

1. Lees en spel deze woorden: *kaasmakerijen, bleekerijen, boom- en bloemkwekerijen, mouterijen, likeurstokerijen, bierbrouwerijen, azijnmakerijen, oliemolens, pel-, houtzaag-, koren- en watermolens, linnen- en lakenweverijen, spinnerijen, tapijtfabrieken, katoendrukkerijen, suikerraffinaderijen, siroopfabrieken, koffiebranderijen, chocoladefabrieken, touwslagerijen, zeilmakerijen, scheepstimmerwerven,*

ijzergieterijen, ijzerletterijen, kanongieterijen, sneerzagerijen, reederijen.

2. Zeg eens, wat in die verschillende werkplaatsen en fabrieken zoo al wordt gedaan.

3. Welke stoffen worden er in die werkplaatsen en fabrieken bewerkt?

4. Geef het gebruik van die stoffen op.

Visscherij.

1. Waar visschen de menschen zoo al?

2. Noem eens wat zee- en riviervisch op.

3. Welke voorwerpen zijn er bij de visscherij zoo al noodig?

4. Kent ge plaatsen, waar veel visschers wonen?

5. Mag iedereen met netten visschen, wie wil?

6. Welke visschen eten we rauw, welke gekookt?

7. Wat is stokvisch en wat zoutevisch?

Scheepvaart.

1. Noem eens, wat verschillende soorten van vaartuigen op. Welke deelen van een schip kent gij?

2. Hoe noemt men de schepen, die de zee bevaren?

3. Wat zijn zeeschepen en stoombooten?

4. Wat zijn loodsbooten? Wat zijn sleepbooten?

5. Wat zijn bakens en wat vuurtorens?

6. Wat is een reede?

7. Wat is de lading van een schip? Waaruit kan die zoo al bestaan?

8. Wat is ballast?

9. Welke goederen krijgen wij uit andere landen?

10. Welke goederen voeren de Nederlanders uit?

Familiebenamingen.

1. Zie hier een aantal benamingen, die familiebetrekkingen aanduiden. Verklaar ze: *grootouders, overgrootouders, grootvader, grootmoeder, oom, tante (moei), schoonvader, schoonmoeder, schoonbroeder, schoonzuster, zwager, schoonzoon, schoondochter, stiefmoeder, stiefvader, neef, nicht, achterneef, achternicht, kleinkind, achterkleinkind, bloedverwant, voogd, aangenomen kind.*

Maatschappelijke benamingen.

1. Doe ook zoo met deze: *buren, burgers, boeren, stadgenooten, landgenooten, inlanders, vreemdelingen, willanders, ingezetenen, stedelingen, dorpelingen, plattelandsbewoners, bevolking, landverhuizers, kolonisten, vaderland, geboorteland, moederland, geboortestad, woonplaats.*

Liefdadige instellingen.

1. Wat zijn *weeshuizen, gast- of ziekenhuizen, blindeninrichtingen, doofstommen-instituten, opvoedingsgestichten, koloniën?*

Benamingen van den tijd.

1. Wat is een *eeuw, een jaar, een maand, een week,*

een *dag*, een *etmaal*, een *uur*, een *minuut* en een *seconde*?

2. Noem de maanden van het jaar en zeg, hoeveel dagen ieder telt.

3. Wat zijn jaargetijden?

4. Wanneer hebben we hier te lande lente, zomer, herfst en winter?

5. Wat is een gewoon en wat is een schrikkeljaar?

6. Hoe laat komt de zon in de verschillende maanden op den 20sten van elke maand op en hoe laat gaat zij onder?

Hoe lang duurt dan in elke maand de dag?

7. Wanneer zeggen wij: het is ochtend, morgen, voormiddag, middag, namiddag, avond, nacht, middernacht, voornacht, nanacht?

8. In welke maanden lengen de dagen? Wanneer korten de dagen?

9. Met welke maand is het jaar half?

10. Wat noemen wij een kwartaal? hoeveel kwartalen hebben we in een jaar? Met welke maand beginnen zij?

11. Wat noemen we werkdagen? Wat feestdagen?

12. Wat zijn gedenkdagen?

13. Wat geboorte- of verjaardagen?

14. Wat noemen wij een eeuwfeest en wat een half eeuwfeest?

TWEEDE AFDEELING.

§ 1.

Hier staan een aantal woorden: *schip, stad, smid, weg, koopman, bezigheid*. Hoe heeten die woorden?

Schrijf die woorden in het meervoud en spel ze. Zeg eens, hoe ge den meervoudsvorm hebt gemaakt.

Wat is het enkelvoud van *timmerlui* en *kooplui*?

Geef van de bovenstaande woorden, de begin- en sluitletters en de klanken of klinkers van elke lettergeep op.

Schrijf van ieder woord wat op in een zin.

§ 2

Schrijf deze woorden op uw lei over en voeg er *je* achter: *bak, paard, kast, mat, das, koord, kwast, kalf, kind, plant, kruk, mug, gans, stip*, b.v. *bakje, paardje*. Ga zoo voort.

Zulke zelfstandige naamwoorden noemt men **verkleinwoorden**.

Hoe worden dus verkleinwoorden gevormd?

Verzin 20 zelfst. naamw., waar ge *je* achter moet voegen, om een verkleinwoord te vormen.

§ 3

Wat zijn de verkleinwoorden van deze zelfst. naamw.: *vat, glas, blad, dag, pad*? Zegt men *vatje* of *vaatje*?

Schrijf die verkleinwoorden ook in het meervoud.

Wat is van het zelfst. naamw. *stoel* het verkleinwoord?

Welke letter komt er tusschen de *l* van stoel en den uitgang *je*? Ik kan ook zeggen tusschen den stam en den uitgang.

Geef van deze woorden den stam en den uitgang eens op: *boeken, wagens, padden, dagen, laarzen, brieven.*

Ik geef u een voorbeeld. Van *boeken* is *boek* de stam en *en* de uitgang.

En heet in deze woorden: **meervoudsuitgang.** Waarom?

Nu van deze: *pakje, paaltje, raampje.*

Hoe vindt ge den stam van zulke woorden? Wat moet ge er dan afdoen?

Bestaan deze woorden ook uit een stam en een meervoudsuitgang: *stoel, paard, hengst, kurk, flesch*? Waarom niet?

Hier staan nog meer zelfst. naamw. om er verkleinwoorden van te vormen. Doe dat eens: *haan, kiel, orgel, oven, vinger, touw, lei, ei, appel, peul, wagen, kandelaar, emmer, beitel, weduw, winkelier, vrouw, moeder, sukkel, ui, bij, aardbei, stee, cijfer, koe, kneu, drie.*

Zie nu eens achter welke medeklinkers, klinkers en klanken ge den verkleiningsuitgang *je* met een *t* er voor hebt geschreven. Schrijf ze op. Die *t* staat er voor de uitspraak.

§ 4.

Wat anders en toch haast hetzelfde. Noem de verkleinwoorden van de volgende zelfstandige naamw. op: *boom, pluim, praam, bezem.* Zegt ge *boomje* of *boompje*?

Wat is de sluitletter van die woorden; Welke letter komt er, om de uitspraak, vóór den uitgang *je*?

Van *bloem* kan ik maken *bloempje* en ook *bloemetje.*

Hoe zult ge deze woorden als verkleinwoorden schrijven:

bal, tol, bril, pen, pan, ham, kam, vlag, ton, kip, ram, tong, stal, ring, brug.

Bal wordt.... Men zegt even goed *vlagje* als *vlaggetje*, *brugje* als *bruggetje*.

Geef nu eens op, welke veranderingen aan die zelfst. naamw. zijn gemaakt om ze tot verkleinwoorden te vormen. B.v. *bal, balletje*. De *l* is verdubbeld; een *e* komt tusschen de *l* en de *t*, en de *t* komt voor den uitgang *je*.

Hoe maakt ge van die verkleinwoorden den meervoudsvorm?

§ 5.

Hier volgen nog eenige verkleinwoorden. Zeg eens van welke zelfst. naamw. ze zijn afgeleid. (**afgeleid** — wat zou dat beteekenen?) *stoksken, jongskén, bloemelijn, vogelijn, manneke, kindeke, vlagsken, boeksken, dingsken, banksken, muschken, eikel, druppel.*

Ge moogt ook schrijven: *stokske, jongske, boekske, dingske, bankske.*

Hoe zoudt ge het meervoud van die verkleinwoorden vormen? Doe het.

Schrijf het volgende op uw lei of schrift over.

Schip wordt *scheepje*.

Broeder wordt *broertje*. (Wat is een *broedertje*?)

Zuster wordt *zusje*.

Meid wordt *meisje*.

Veder wordt *veertje*.

Weder wordt *weertje*.

Schrijf van die verkleinwoorden den meervoudsvorm op, behalve van het laatste woord. Waarom van dat woord niet?

Zie eens, hoe deze woorden geschreven zijn: *koninkje*, *woninkje*, *rottinkje*, *spierinkje*. Zeg van welke zelfst. naamw. die verkleinwoorden zijn afgeleid.

Schrijf die woorden zoo op: *koninkje* is afgeleid van *koning* enz.

Zeg nu, welke letter veranderd is.

§ 6.

Schrijf van de onderstaande zelfst. naamw. de verkleinwoorden eens op uw lei: *hof*, *degen*, *emmer*, *water*, *rivier*, *lepel*, *bezem*, *schip*, *jongen*, *kerk*, *kraam*, *big*, *ring*, *pa*, *ma*, *mat*, *leder*, *zuster*, *dag*, *vrucht*, *komkommer*, *appel*, *bes*, *pruim*, *bedelaar*, *winkelier*, *knikker*, *hoepel*, *bikkel*, *glas*, *boerderij*, *spinnerij*.

Spel die woorden en deel ze in lettergrepen af.

Maak zinnen, waarin die woorden als onderwerp voorkomen,

§ 7.

Nu ga ik u nog wat anders van de zelfst. naamw. leeren. Ik schrijf er eerst wat op. Spel ze.

Rotterdam, *Delfshaven*, *Overschie*, *Kralingen*, *Jakobus*, *Frederik*, *Maria*, *Jakoba*, *Petronella*, *Wilhelmina*, *Nikolaas*, *Zuid-Holland*, *Nederland*, *Fanny*, *Turk*, *Fidel*, *de Mzas*, *de Rotte*.

Waarvan zijn dat namen?

Ge merkt, dat steden, dorpen, jongens, meisjes, landen, rivieren, honden nog een bijzonderen of eigen naam hebben. Waarvoor zou dat zijn?

Geef nog eens namen op van jongens, van meisjes, van steden, van dorpen, van rivieren, van honden en van paarden.

Men noemt die namen **eigennamen** of **eigen zelfstandige naamwoorden**.

Hebben alle dingen een eigen naam?

Heeft een *tafel*, een *bank*, een *stoel* een eigen naam?

Die zelfst. naamw. heeten geen eigen, naar **gemeene zelfstandige naamwoorden**.

Wat is een *werktafel*, een *ladetafel*, een *tuintafel*, een *theetafel*?

Wanneer noemt men een *tafel* een *tuintafel*?

Wat is een *ruststoel*, een *leuningstoel*, een *kinderstoel*?

Wanneer heet een *stoel* een *leuningstoel*?

Waarom is het woord *leuningstoel* geen eigen naam? Ik wil u even helpen, Hij heeft dien naam niet, om hem van andere leuningstoelen te onderscheiden; maar naar een kenmerk. Welk?

Zie eens, hoe de eerste letter der eigen zelfstandige naamwoorden geschreven is.

Schrijf ze zóó voortaan altijd.

DERDE AFDEELING.

§ 1.

Lees deze zinnen: *Moeder snijdt boterhammen. Vader schrijft een brief. Hendrik maakt een vlieger. De visscher vangt een snoek. De koe eet gras. Hendrika veegt den vloer. Jansje breit een kous. De twinlieden poten aardappelen. De katten vangen muizen. Ezels dragen lasten. Paarden trekken wagens.*

Noem uit deze zinnen:

a. de werkwoorden, b. vraag dan: *wie snijdt? wie*

schrijft? enz. en geef daarop het antwoord; *c*, vraag: *wat* snijdt moeder? *wat* schrijft vader? enz.

Ge kunt zeker nu wel zeggen, wat in deze zinnen het onderwerp en wat daarin het gezegde is. Wat er nu nog bij het werkwoord staat, om er iets naders van aan te duiden heet een **bepaling**. Dat hebt ge reeds geleerd.

Ontleed nu die zinnen op deze wijze:

Snijdt *werkwoord*.

Moeder *onderwerp*.

Snijdt boterhammen . . . *gezegde*.

Boterhammen *bepaling van snijdt*.

Nu moet ge die zinnen eens anders schrijven, maar zóó, dat ge hetzelfde vertelt. *Voorb. Boterhammen worden door moeder gesneden. Een brief wordt door vader geschreven.* enz.

§ 2.

Lees dezen zin:

Jan leert zijn les. Waar kan Jan leeren?

Schrijf dien zin eens over; maar zet er dan nog bij *waar* Jan zijn les leert, b.v. (*Jan leert te huis zijn les.*)

Piet plukt vruchten. Waarvan plukt Piet vruchten? voeg er dit bij.

Voeg ook een bepaling bij de volgende zinnen:

De kinderen halen brood. Bij wie?

Oom slijpt schaatsen. Voor wie?

Mietje haalt melk. Voor wie?

De boerin melkt de koeien. Wanneer?

Marie haalt suiker. Waar?

De winkelier gaf een cent. Aan wie?

De boer beploegt zijn land. Wanneer?

Wilhelmina leest haar les. Waarin?

Karel hakt hout. Waarmeê?

Willem maakt zijn sommen. Hoe?

De timmerman schaaft de planken. Waarom?

Vraag nu weder: *Wie plukt?* en geef het antwoord.

„ „ „ *Wat plukt Piet?*

„ „ „ *Waarvan plukt Piet?*

Doe dit zoo met al die zinnen.

§ 3.

Hieronder staan twee rijen woorden. Wijs met behulp van het woordje *in* de plaats aan, van hetgeen in de eerste rij woorden genoemd wordt.

Het werkwoord moet ge zelf maar zoeken; maar denk er aan, dat de eerste letter van iederen zin een hoofdletter zijn moet.

in		in
<i>vogel</i> — <i>de kooi</i> ,		<i>vleesch</i> — <i>den ketel</i> .
<i>tafel</i> — <i>de kamer</i> ,		<i>visch</i> — <i>het water</i> .
<i>koeien</i> — <i>de weide</i> ,		<i>boeken</i> — <i>de kast</i> .
<i>klepel</i> — <i>de klok</i> ,		<i>kind</i> — <i>de wieg</i> .

Doe nu ook zoo met de volgende woordenreeksen. Wijs gedurig door het woordje, dat boven de rijen staat, de plaats aan van het voorwerp, dat in de eerste rij genoemd wordt.

op		aan
<i>mast</i> — <i>het schip</i> ,		<i>vruchten</i> — <i>den boom</i> .
<i>kleed</i> — <i>den vloer</i> ,		<i>prent</i> — <i>den muur</i> .
<i>hen</i> — <i>de eieren</i> ,		<i>schip</i> — <i>den wal</i> .
<i>ruiter</i> — <i>het paard</i> ,		<i>ring</i> — <i>den vinger</i> .

achter		boven
<i>maan</i> — de wolken,	<i>huis</i>	— den grond.
<i>tuin</i> — het huis,	<i>neus</i>	— den mond.
<i>meester</i> — den jongen,	<i>onderwerp</i>	— de lei.

voor		buiten
<i>lantaarn</i> — het huis,	<i>rivier</i>	— hare oevers.
<i>meester</i> — de klasse,	<i>zieke</i>	— gevaar.
<i>buurman</i> — de deur,	<i>kleedkamer</i>	— de school.

naar	•	onder
<i>boer</i> — het land,	<i>wortels</i>	— den grond.
<i>kinderen</i> — school,	<i>fondzment</i>	— het huis.
<i>oom</i> — Amsterdam,	<i>mos</i>	— de sneeuw.

langs		over
<i>water</i> — de glazen,	<i>paard</i>	— de brug.
<i>jongen</i> — de straat,	<i>jongen</i>	— den paal.
<i>sloot</i> — het land,	<i>water</i>	— den dijk.

uit		tusschen
<i>vogel</i> — de kooi,	<i>ruiten</i>	— de spongen.
<i>water</i> — het glas,	<i>leesteekens</i>	— de les.
<i>dooier</i> — het ei,	<i>punten</i>	— zinnen.

naast		na
<i>slaapkamer</i> — de keuken,	<i>herfst</i>	— den zomer.
<i>tuin</i> — het huis,	<i>berouw</i>	— de misdaad.
<i>Piet</i> — Jan,	<i>zonneshijn</i>	— den regen.

Die woordjes, welke met een zelfstandig naamwoord een plaats of tijd bepalen, heeten **voorzetsels**.

Geef de plaats op van de schoolmeubelen, ten opzichte van elkander en van de wanden der school.

§ 4.

Er zijn ook nog voorzetsels, die met een zelfstandig naamwoord een andere bepaling aanduiden.

Lees deze zinnen maar :

Jan lijdt aan kiespijn.

Piet werkt voor zijn broeder.

Willem gaat naar zijn vader.

Het gezelschap kwam omstreeks twaalf uren.

Ik ben ongesteld sedert wo vertrek.

Sommige dieren slapen gedurende den winter.

Geef uit die zinnen de voorzetsels op en schrijf die zinnen over, maar zóó, dat ze met het voorzetsel beginnen.

Hier staan nog meer voorzetsels: *tot, jegens, met, te, van, zonder, om.* In deze zinnen komen ze voor.

De misdadiger pleegt onrecht tegen zijn naaste. Een rechtgeaard mensch heeft medelijden met ongelukkigen. Het lijk is te Delft bijgezet. Die leerling maakt een goed gebruik van zijn tijd. Men kan zonder inspanning niet leeren. De mensch leeft om goed te doen.

Welke voorzetsels komen in deze en de vorige zinnen voor, die met het zelfstandig naamwoord een plaats of tijd aanwijzen?

§ 5.

Lees de volgende zinnen eens met den nadruk op de deelen van den zin, die met een groote letter gedrukt staan.

Willem kreeg van zijn vader een fraai prentenboek.

Willem kreeg **van zijn vader** een fraai prentenboek.

Willem kreeg van zijn vader **een fraai prentenboek.**

Schrijf die zinnen met de woorden, welke met een grootere letter gedrukt zijn, voorop.

Zeg ook, wat daardoor nu bijzonder wordt uitgedrukt.

Zet nu ook de volgende zinnen om, maar pas op, dat het goede zinnen blijven.

In den nood leert men zijn vrienden kennen.

De trekvogels verlaten in den herfst ons land.

De vrome is dankbaar in voorspoed.

Hij betoont eerbied aan zijn meerderen.

Hij is zacht tegenover zijn minderen.

Hij is welwillend jegens iedereen.

Het zaadje wordt door de sneeuw tegen bevroren beschermt.

De rechtvaardige is ook barmhartig omtrent het vee.

De Ruijter bleef nederig bij al zijn zegepralen.

Op de groote markt te Rotterdam staat het standbeeld van Erasmus.

De booze wordt door zijn geweten gepijnigd.

Geef uit die zinnen eens op:

a. Al de zelfstandige naamwoorden, b. al de bijvoegelijke naamwoorden, c. al de werkwoorden, d. al de voorzetsels.

Welke eigennamen komen in die zinnen voor?

§ 6.

Ontleed nu eens de volgende zinnen:

In het voorjaar bezaait de boer den akker.

Willem I werd in het jaar 1584 te Delft vermoord.

Het goud wordt door het vuur gelouterd.

In den zomer worden de vruchten rijp.

In het jaar 1492 ontdekte Christophorus Columbus Amerika.

Napoleon werd in het jaar 1815 naar St. Helena gebannen.

Voorbeeld van ontleding,

In het voorjaar bezaait de boer den akker.

bezaait werkwoord.

Wie bezaait? — *de boer* onderwerp.

bezaait in het
voorjaar den akker } . . gezegde.

Wat bezaait
de boer? } — den akker bep. van bezaait.

Wanneer be-
zaait de boer? } — in het voorjaar. bep. van bezaait.

§ 7.

Spel deze woorden : *aardbeziën, beeldhouwer, cederboom, duivenhok, eendenkooi, fakkellicht, goudsmid, huiskamer, inktkokers, jachtpartij, kolenemmer, leuningstoel, meelkoeken, stoommachine, oorschelp, peperbos, raderstoomboot, steenhouwer, tafelkleed, uurwerkmaker, vaandeldrager, windwijzer, zeeschepen, ambachtsschool, duizendtal, koordanser, hoofddeel, kunststuk, marktplein, polslag, oogsttijd, borstrok, hemdsmouw, Vischschuit, waschkuip, zakdoek, daggeld, inktflesch, verfwuur, aschhok, ambtman, dauwworm, scheepssmid, varkenssnuit, aarddeel, toppunt.*

Dit zijn samengestelde zelfstandige naamwoorden. Waarom zouden ze zoo heeten?

Zeg, wat ze beteekenen en zie uit welke woorden zij bestaan. Maak zinnen, waarin die woorden als onderwerp voorkomen.

Maak eenige samengestelde woorden met het woord *tuin*. b.v. *tuinhuis*, enz.

Ook met het woord *huis* b.v. *huisdeur, huisbel*, enz.

Schrijf 20 samengestelde woorden, die uit twee zelfstandige naamwoorden bestaan. B.v. *gouddraad, inktkoker, korenhalm*, enz.

§ 8

Lees de volgende zinnen:

De ooievaars verlaten gewoonlijk in Augustus ons land.

De haringen doen groote reizen door de zee.

In ons land zijn weinig delfstoffen in den grond.

Op de toppen van hooge bergen is altijd sneeuw.

Op den dag zien wij de prachtige zon aan den hemel.

Op den 21sten December komt de zon 's morgens te half negen op.

Mijn neef leest met groot genoege de levensgeschiedenis van Michiel Adriaanszoon de Ruijter.

Die man heeft gisteren met groote moeite een kind uit het water gehaald.

In ons vaderland hebben veel menschen hun bestaan door de scheepvaart.

In sommige landen levert de grond weinig voortbrengselen op.

Onder dien fraaien eik vond ik gisteren vijftwintig eikels.

a. Zet deze zinnen om.

b. Noem uit die zinnen de werkwoorden, de zelfstandige naamwoorden en de bijvoegelijke naamwoorden op en zeg waarom die woorden zoo heeten.

§ 9.

Wij gaan van de bijvoegelijke naamwoorden wat leeren.

Eerst noemen wij zinnen, waarin ze voorkomen.

B.v. *Het paard is fier. De appel is zuur. De peer is wrang. Het dartele vee springt.* Ga gij nu eens voort met het maken van zinnen, waarin een bijvoegelijk naamwoord zóó voorkomt.

Maak nu zinnen, waarin de bijvoegelijke naamwoorden *groot, klein, lang, kort, dik, dun, wijd, nauw, licht,*

zwaar, voorkomen; maar zóó, dat ge aan dezelfde zelfstandigheid de tegenovergestelde hoedanigheid toekent. B.v.

De hond is groot in vergelijking met de rat.

De hond is klein in vergelijking met den os.

Lees nu eens: Piet zei tegen Jan: „*Uw tol is groot, maar mijn tol is grooter.*” Hoe kan Piet dat weten? Wat heeft hij moeten doen, om dat te kunnen zeggen? Hij heeft de grootte van zijn tol met die van den tol van Jan vergeleken, niet waar?

Willem zei tegen Hein: „*Mijn hoepel is dun; maar uw hoepel is dunner.*” Willem had weer vergeleken. Wat had Willem vergeleken?

Wat voor woord is *klein*? en welk woord is *kleiner*?

Welke nitgang is er achter *klein* geplaatst, en waarom?

Vergelijk nu eens een hoedanigheid van den *olifant* met dezelfde hoedanigheid van de *kat*; van de kat met die van de *muis*; van den toren met die van het *huis*; van de *musch* met die van de *vlieg*; van het *touw* met die van den *draad*; van de *sneeuw* met die van het *papier*; van het *ijzer* met die van het *kurk*; van de *mast* met die van den *bezemstok*; van het *paard* met die van den *ezel*. b.v.

De olifant is grooter dan de kat.

De kat is kleiner dan de olifant.

Schrijf uw zinnen op.

§ 10

Als uw touw zoo lang is als het touw van Dirk, hoe zoudt ge mij dat vertellen? Beproof het eens.

Als uw broer zoo oud is, als mijn broer, hoe zegt ge dat dan? Schrijf het op uw lei.

Ge hebt nu weer vergeleken, en wat is de uitkomst van de vergelijking? Zeg dat nog eens.

Lees dit. *De tol van Dirk is net zoo groot als de tol van Jan.*

Kunt ge dat nog een beetje anders zeggen? Beproof het.

Hier staat een aantal zinnen, waarin de hoedanigheid van twee dingen vergeleken is. Lees ze.

Dit garen is fijn, maar dat garen is fijner. Ge kunt dit beter zoo zeggen: *Dit garen is fijn; maar dat is fijner.*

Die hond is sterk; maar die is sterker.

Uw hond en mijn hond zijn even sterk.

Uw hond is zoo sterk als de mijne.

Uw hond is sterker dan de mijne.

De kachel is warm; maar die daar is warmer.

Ons huis is breeder dan uw huis.

Onze kat is grooter dan de uwe.

Onze kat is zoo groot als de uwe.

Onze kat is valscher dan de uwe.

Onze kat is net zoo vlug als die van u.

Uw kat heeft kleiner kop dan onze kat.

Schrijf uit die zinnen al de bijvoegelijke naamwoorden op.

§ 11

Lees dit oplettend. Als het bijvoegelijk naamwoord bij het vergelijken niet veranderd wordt, zoo als b.v. in dezen zin: *Willem is zoo groot als Piet*, dan zegt men, dat het bijvoegelijk naamwoord in den **stellenden trap** staat. Als het zóó veranderd wordt, als in dezen zin: *Willem is grooter dan Piet*, dan staat het in den **vergrootenden trap**. In welke van de volgende zinnen staat het bijvoegelijk naamwoord in den stellenden en in welke in den vergrootenden trap?

Die noot is harder dan deze.

Uw bal is mooier dan de mijne.

Onze tuin is net zoo groot als die van oom.

De balk is dikker dan de plank.

Hij is ouder dan gij.

Die hond is zoo valsch als die kat.

Ik was gisteren zieker dan van daag.

Ik was gisteren net zoo blij als heden.

Koos was hier opgeruimder dan in Utrecht.

Willem is hier even opgeruimd als bij zijn vader.

§ 12.

Hier staan eenige bijvoegelijke naamwoorden: *rijk, arm, lang, hoog, ruim, koel, fijn, schoon, rank, ruig, scherp, vroolijk, driftig, wrang, plomp, prachtig, stevig, bleek, nijdig, edel.*

Schrijf zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden voorkomen in den stellenden en ook in den vergrootenden trap.

b.v. *Mijn oom is even rijk als uw oom.*

Mijn oom is rijker dan uw oom.

Achter al die bijvoegelijke naamwoorden moet ge er voegen om den vergrootenden trap te vormen.

Er noemt men den uitgang van den vergrootenden trap.

Zeg eens, hoe deze bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden trap zullen worden.

Smal, snel, vlug, krom glad, stram, vlot, slap, druk, slim, rad, rup, fel en nat.

Een voorbeeld: *smal* wordt *smaller*.

De *l* is verdubbeld. Waarom?

En wat is de vergrootende trap van deze bijvoegelijke

naamwoorden: *laag, schraal, laat, bekwaam, aangenaam, traag, ruw.*

Voorbeeld: *laag* wordt *lager*. Waarom één *a*?

Zeg zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden trap staan.

Hoe zullen *braaf, lief, boos, wijs, broos, loos, (slim)*, worden?

Voor welke letter staat de *f* in de plaats? En voor welke de *s*?

§ 13.

Hier staan bijvoegelijke naamwoorden in den vergrootenden trap: *kouder, zoeter, harder, hechter, taster, beschaafder, snooder, geschikter, bedaarder, wellevender, gepaster, welluidender.*

Schrijf die bijvoegelijke naamwoorden in den vorm van den stellenden trap.

Als ge oplet, kunt ge er door leeren, wanneer de sluitletter van een bijvoegelijk naamwoord *d* of *t* moet zijn.

Wat is de sluitletter van de volgende bijvoegelijke naamwoorden: *zwaar, schrander, naar, duur, ver, guur, dor, helder, donker.*

Wanneer de bijvoegelijke naamwoorden op een *r* eindigen, schrijft men een *d* tusschen den stam en den uitgang *er*.

Hoe wordt nu de vergrootende trap van die bijvoegelijke naamwoorden?

Verbeter de fouten in de volgende zinnen:

Piet is kleinder dan Jan. Dit dak is schuinder dan dat. Is uw zusje liefer dan mijn broertje? Ik geloof, dat de

vos looser is dan de kat. Mijn boterham is dunder dan de uwe. Uw huis is smalder dan het onze. Het licht is van daag felder dan gisteren. Het weér is stilder geworden.

§ 14.

Een jongen vergeleek de hoogte van drie huizen en zei: *ons huis is hoog; het huis er naast is hooger en het andere huis is het hoogste huis van de drie.*

Een jongen had drie touwen. Hij ging ze meten. Een daarvan was drie meters *lang*; het andere was een meter *langer* en het derde was een meter *langer* dan het tweede. Het derde was dus het *langste* touw.

Hoe veel dingen heeft die jongen vergeleken? Wat heeft hij van die dingen vergeleken?

In een mand waren tien appelen; één was de *grootste*.

We hebben dus het woord *groot* veranderd, door er *st* achter te voegen, om daardoor aan te duiden, dat één appel de hoedanigheid groot in hooger mate bezit dan al de andere appelen.

De vorm *grootst* van het bijvoegelijk naamwoord *groot* heet **overtreffende trap**. Over de *e* achter *st* spreken we later.

Nu kunt ge zeker van deze bijvoegelijke naamwoorden wel den vorm van den overtreffenden trap opschrijven. Doe het.

Stevig, klein, droog, bleek, mooi, smal, vlug, arbeidzaam, nederig, gelukkig, oprecht, werkzaam, traag, bekwaaam, aangenaam.

Maak zinnen, waarin die bijvoegelijke naamwoorden in den overtreffenden trap staan.

Voorb. *Deze paal is stevig, die is steviger, maar die is de...*

Piet is vlijtig, Hein is vlijtiger, maar Dirk is de....

Uw hond is trouw; mijn hond is trouwer; die van Jan is de

§ 15

Zoek uit deze zinnen de bijvoegelijke naamwoorden en zeg in welken trap van vergelijking ze voorkomen.

Amsterdam is grooter dan Rotterdam. Rotterdam is kleiner dan Amsterdam. Amsterdam is de grootste stad van ons land. De aarde is grooter dan de maan; de zon is grooter dan de aarde; de zon is dus

Welk hemellichaam is het kleinste van de drie?

Hout is licht; kurk is lichter dan hout. IJzer is zwaarder dan hout. Van hout, kurk en ijzer is ijzer het zwaarste lichaam. Het zwaarste metaal is platina; het is zwaarder dan goud. Zilver is lichter dan goud.

Jan en Willem zijn even lang. De handen van Albert zijn kleiner dan die van Hendrik. Van al uw vingers is de pink de kleinste en de middelste vinger de langste. De horens van den bok zijn steviger dan die van de geit. De olifant is het grootste landdier; de muis is het kleinste viervoetige dier. De olifant is meer dan honderdmaal grooter dan de muis. Het licht van de zon is sterker dan dat van de maan. Het maanlicht is zwakker dan het zonlicht. Brood is voedzamer dan aardappelen; vleesch is voedzamer dan brood. Het vleesch is dus van die drie voedingsmiddelen het voedzaamste.

Gij hebt gezien, dat bij vergelijking hetzelfde ding nu eens groot, dan eens klein werd genoemd. Ge kunt den hond b.v. *groot* noemen, als ge hem vergelijkt met de mol, en *klein* als ge hem vergelijkt met het paard.

§ 15.

Schrijf van deze bijvoegelijke naamwoorden de vormen van den overtreffenden trap op, met het lidwoord *de* er voor en een zelfstandig naamwoord er achter.

Dwaas, boos, wijs.

b.v. *De dwaaste jongen.* Welke letter is weggelaten?

Van de bijvoegelijke naamwoorden *goed* en *kwaad* leer ik u de vormen van den vergrootenden en overtreffenden trap.

Goed wordt *beter* en *best*.

Kwaad wordt *erger* en *ergst*.

Voor het bijvoegelijk naamwoord *goed* was vroeger het woord *bat* of *bet* in gebruik. Kunt ge nu zeggen, waarom de vergrootende trap van *goed*, *beter* is. Welke letter is er in *best* uitgelaten?

Welk verschil is er in de beteekenis van deze zinnen:

Het water is ijskoud en het water is kouder dan ijs.

Dat pak goed is loodzwaar en dat goed is zwaarder dan lood.

Dat lint is vuurrood en dat lint is rooder dan vuur.

Dat linnen is sneeuw wit en dat linnen is witter dan sneeuw.

Wat is de beteekenis van de volgende bijvoegelijke naamwoorden: *ijskoud*, *loodzwaar*, *vierkant*, *vuurrood*, *sneeuw wit*. Ze laten geen trappen van vergelijking toe. Waarom niet, denkt ge?

§ 17.

Spel deze samengestelde bijvoegelijke naamwoorden: *lichtblauw*, *twistziek*, *goudgeel*, *leergierig*, *belangrijk*,

ijzersterk, goedkoop, eivol, edelmoedig, ijskoud, loodzwaar, koperkleurig, plaagziek, liefderijk, beeldschoon, zeegroen, aschgrauw.

Maak zinnen, waarin die woorden voorkomen.

Ontleed deze zinnen:

De muis knaagt. De muis is een knaagdier. De muis knaagt aan het hout. In de kast zit de muis. De kat vangt de muis. Vangt de kat de muis? De kat ving de muis in het kolenhok. De kat heeft de muis in haar klauwen. De kat sleept de muis voort. De muis is nu dood. De muizende kat mauwt niet. De kat heeft nu een lekker beetje aan de muis.

Welke zin is vragend geworden en van welke zinnen kunt ge de deelen omzetten, zonder dat het vragende zinnen worden?

§ 18.

Lees nu nog eens de volgende zinnen:

De tuinman snoeit de boomen. Keetje breit een kous. De meester onderwijst de leerlingen. De vogels verslinden rupsen. De poes eet de muis. Karel zingt een liedje. De boom draagt vruchten. Steenkolen delven de mijnwerkers.

Schrijf uit die zinnen nu eens op: a. het werkwoord, b. wie de werking verricht, c. wie de werking ondergaat.

Hier staat een voorbeeld:

De tuinman snoeit de boomen.

a. *snoeit* werkwoord.

b. *de tuinman* verricht de werking *snoeien*.

c. *de boomen* ondergaan de werking *snoeien*.

Als ge nu weder ontleedt, moet ge hetvoorwerp, dat de werking ondergaat, het **lijdend voorwerp** noemen,

ten minste, wanneer de persoon of zaak, die de handeling verricht, als onderwerp voorkomt. Anders niet. Ontleed nu de bovenstaande zinnen nog eens. We geven u hetzelfde voorbeeld van straks.

De tuinman snoeit de boomen.

snoeit werkwoord.

de tuinman onderwerp.

snoeit de boomen . . gezegde.

de boomen lijdend voorwerp.

Schrijf 20 werkwoorden, die een lijdend voorwerp bij zich kunnen hebben, b.v. aardappelen *schillen*, gras *eten*, boomen *snoeien*; enz.

1868, met 80 illustr. afbeeld., l. b. (f 6,--).
Breet, J. de, De tafelermonie-meester.
 --- Nieuw volledig feestboek, 4de duizend.
Bremer (Fred.), Huisselijk geluk en huisselijk leed, Schiedam, 1871.
 --- Een Dagboek, Schiedam, 1871.
 --- Oorlog en vrede, Schiedam, 1871.
 --- De Dochters van den president, Schiedam, 1871.
 --- Nina, Schiedam, 1871.
 --- Het Gezin van den Overste, Schiedam, 1871.
 --- In Dalarna. Schiedam. 1871.

f 3,90.
 " 0,55.
 " 0,80.
 " 1,25.
 " 0,90.
 " 0,55.
 " 0,75.
 " 1,40.
 " 0,75.
 " 0,75.
 " 1,25.
 " 1,25.
 " 0,40.
 " 1,10.
 f 0,40.
 f 1,40.
 " 0,40.
 " 1,15.
 " 1,--.
 f 1,20.
 " 3,90.

Tennyson, Alfre
Thackeray, W.
 --- Het ploertenbo
 --- Arthur Pendel
 --- Lotgevallen v
 --- De lotgevaller
 --- De kernis der
 --- De New-come
Thieme's zakvo
 Engelsch Holland
 Fransch
 Duitsch
 Viertalig zakvo
Tollens, Czn., H
 --- Keur uit zijn
 1868.
Tooverboek. H
 druk.
Tourgeneff, J.,
 1869.
Ule, O., De wonder
Veenendaal, E.
 1869.

Digitized by Google

Door **J. H. DUNK** te ROTTERDAM is uitgegeven:

HET KLEINE EN HET GROOTE HUISGEZIN.

LEESBOEK VOOR DE
HOOGSTE KLASSE DER VOLKSSCHOOL,

DOOR

A. JANSEN,

Hoofdonderwijzer te Rotterdam.

VIERDE DRUK.

EERSTE STUKJE 25 cent. — TWEEDE STUKJE 30 cent.

TAALBOEKJE

VOOR DE

LAGERE SCHOLEN.

Vereeniging van Spreek- en Stijloefeningen
en Spraakkunst,

DOOR

J. DEN BROEDER & A. JANSEN,

Hoofdonderwijzers te Rotterdam.

TWEEDE DRUK.

EERSTE STUKJE	10 Cent.
TWEEDE	„ 1 ^o gedeelte	10 „
IDEM	„ 2 ^o „	15 „
DERDE	„ 1 ^e „	10 „
IDEM	„ 2 ^o „	10 „
VIERDE	„	10 „

Bij gelijktijdige bestelling de 4 Stukjes in 6 afdeel.
te zamen f 0,50.

Spreekoefeningen behorende bij
bovenstaande. 20 Cent.